

Lidt om "gaver" givet til Sct. Peders kirke i renæssancen

Hvad mente menigheden mon, om "Den Sidste Nadver" maleriet, i 1683?

12.07.2020

Det store maleri "Den Sidste Nadver", hænger højt oppe på væggen til højre i våbenhuset, i Sct. Peders kirke, Næstved. Det er jo indgangen til kirken, som de fleste nok suser lige igennem, medmindre de bruger nogle minutter på at betragte og beundre det meget store, meget flotte epitafieportræt-maleri af Rasmus Christensen med sin familie, som hænger på venstre væg. Hvis de derimod kigger op på "Nadveren", vil de i dag måske mere undre sig over den, end beundre den. Hvad mente menigheden mon om den i 1683?

Gaver til kirken

Adelige og velhavende fra det bedre borgerskab gav "gerne" gaver til kirken i 1600-tallet. Ud over "brugsgenstande" som f.eks. messehagler og dåbsfade, er vi meget heldige at der i Næstvedkirkerne findes 11 portrætepitafier, 8 i Sct. Peders og 3 i Sct. Mortens kirke. Det hed sig at de blev givet "**Gud til ære, kirken til pryd og familien til hukommelse**". Næstved havde talentfulde håndværkere dengang til at klare sådanne opgaver, og som var så dygtige, at de var eftertragtede i samtiden. Deres "kunsthåndværk" har desuden gjort dem kendte i eftertiden. I hvert fald Schrøderfamilien, med værkstedsadresse i Ringstedgade ved siden af Helligåndshuset, deres træskærerarbejder både imponerer og appellerer med sin humor, også i dag. Der boede også malere i Næstved, der både farvelagde træskærerarbejdet og, som med epitafierne, selv var mestre for malede værker. En af dem var Hans Lauridsen, med ejendom i Riddergade, det var ham der malede "Den Sidste Nadverbilledet" til altertavlen til Sct. Peders kirke i 1683.

Alteret i Sct. Peders kirke før 1683

Flere altertavler fra Sct. Peders kirke fra før reformationstiden blev heldigvis ikke smidt ud, og har endda overlevet til i dag, f.eks. Sct. Knud¹ altertavlen udstillet på Nationalmuseet og givetvis også Sct. Peder altertavlen, i dag ophængt i Sct. Mortens kirke. Efter reformationen blev disse altertavler og sidealtertavler med statuer og malerier af helgener, gemt af vejen og blev efterhånden erstattet af en ny type, de såkaldte

¹ Knud den Hellige

katekismustavler. Ifølge Axel Bolvig i "**Reformationens rindalister**" mærkes de nye tider i kirkerne i Danmark i høj grad af at nu var det "**ord**" der gjaldt, helt bogstaveligt, f.eks. med at de nye altertavler bestod af felter med bibelske tekster. Sct. Peders kirke fik en ny altertavle ca. 1583-84 udført af træskærmester Abel Schrøder den ældre. Det menes at være den, som i 1729-1730 blev solgt, og kom til Skelby kirke, og som senere, i 1836, blev "tilpasset" og tekstfeltet erstattet med et nyt altertavlemaleri. Altertavlerne i Fuglebjerg og Vallensved kirker er samtidige katekismusaltertavler, og formentlig også Schrøder den ældres arbejde, og de er også begge blevet "opfrisket/moderniseret" igennem århundrederne, her bibeholdes tekstfelterne dog. Axel Bolvig beskriver problemerne kirkerne slås med efter 1536 med, at de pludselig manglede penge til vedligeholdelse, og det kneb også med midler til at skaffe de ønskede nyerehvervelser som prædikestole og kirkebænke til menigheden. Om kirkekunsten mener han ligefrem "**Kunstnerisk kan begivenhederne omkring år 1536 kaldes en Deformation.**"

Vallensved kirke – katekismusaltertavle, med tilføjelser 1687, staffering af Hans Lauridsen

Herluf Trolle og Birgitte Gøye, kunne i hvert fald ikke på nogen måde kaldes reformationens rindalister. De holdt sig ikke til "ord" selv om de havde mange bøger og oprettede skolen på Herlufsholm. De sparede ikke på luksusanskaffelser, om det var lækker mad og drikkevarer, specielt fremstillede ting og sager til boligindretning eller kunstgenstande til kirken, bestilte de det ypperste fra udlandet. F.eks. de tre nederlandske altertavler i alabast som de fik i 1560, hvoraf de beholdt den ene som deres husaltertavle med deres egne portrætter malet på sammenfoldelige fløje. De andre gav de til Skt. Olai kirke i Helsingør, hvortil de også donerede en messehagel. Messehaglen, med både Trolle og Gøye våbenskjold, dvs. ægteparrets fædrene våbenskjold, er udstillet på Nationalmuseet. Til Herlufsholm kirke "udsyede" Birgitte Gøye "et fløjls Alterklæde og smykkede det med de Perler, der forhen havde tient til hendes egen Prydelse". Trolle- og Gøjevåbenskjoldene prydede også dette flotte røde fløjls alterklæde².

Og ellers gav både de lokale adelsfolk og det bedre borgerskab Næstved, i slutningen af 1500-tallet, nyt inventar og udstyr til de to bykirker f.eks. prædikestol og bænke.

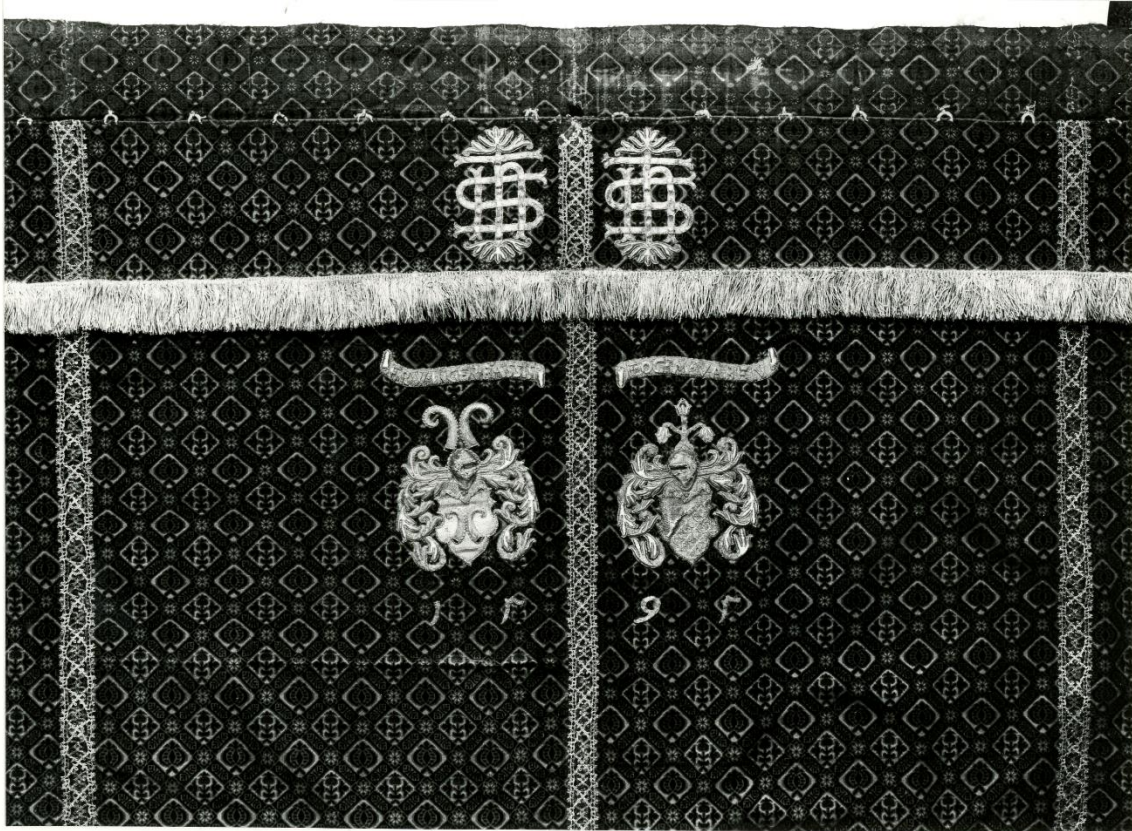

Livinghistory Omsyet ca. 1730

² Kirken fik et nyt alterklæde i 1692, og Trolle/Gøye alterklædet blev gemt som "et relikvie" "indtil Skoleherren Grev Thott lod perlerne aftage og opbevare under Forsegling. Ved en Undersøgelse o. 1820 viste der sig at være over 600 ægte Perler". Nogle af disse perler er i dag udstillet i kirken bag ved alteret, i montren med Herluf Trolles rustning. Det var fra dette type håndarbejder at dem der broderede professionelt, blev kaldt for perlestikkere.

Kirketekstiler i 1600-tallet

I 1594 gav Fru Inger Basse en messehagel til Sct. Peders kirke. Året efter, i 1595, skænkede hun et nyt alterforhæng, et antependium, til alterbordet som stod i kirken.

Inger Basse

Inger Basse var datter af Claus Basse, til Bonderup ved Holbæk, og Anne Emmiksdatter, til Erholm som ligger tæt på landevejen ca. midt mellem Odense og Middelfart. Det er et adelspar der ikke findes meget information om, dog vides at begge blev begravet i Rørup kirke ved Erholm. Inger havde flere søskende. Deres fødselsår er ukendt, men de må være født omkring 1540-50. Inger Clausdatter Basse blev gift med Hans Iversen Uldsax/Ulfsax, muligvis med en gård, Kielstrup i Skåne, som der desværre også er meget lidt information om. Det ser ud til at parret fik en søn, Iver Hansen Uldsax/Ulfsax, som døde i 1655 uden efterkommere. Fru Inger Basse er dermed en adelsfrue som vi kender meget lidt til, andet end at hun, de sidste mange år af sit liv, boede i Næstved – og uden at vi ved hvorfor det netop var i Næstved hun havde slået sig ned.

Maren Basse

Inger Basse "dukker" for første gang op i de skriftlige kilder i Næstved i 1592 da hun betalte 30 Dl. For et "lejersted" i koret i Sct. Peders kirke, dvs. det sted hun gerne vil begraves, og her må man næsten gå ud fra hun havde en forudgående tilknytning til byen. Inger havde familie der boede rimelig tæt på Næstved, f.eks. fasteren Maren Basse som boede på Sørup. Maren døde 37 år gammel i 1591³ og blev begravet i Toksværd kirke. Inger kunne have haft en tilknytning til hende. Inger, formentlig enke på det tidspunkt, var i hvert faldt boende i Næstved i 1594 i sin egen bolig. Dvs. at hun "lejede" en af "Mogens Tuesens Boder". I bogen "Boderne i Næstved"⁴, er en liste over lejerne til boderne frem til 1800-tallet. Inger figurerer først her fra 1596, men meget tyder på at hun "fremlejede" en af boderne som bolig nogle år forud for det.

Inger Basse dukker nemlig op i Næstved Rådstuebogen 1. juli 1594⁵, og det er en voldssag det handler om. Inger havde anmeldt Jacob Væver for vold, og sagen hørtes med flere vidneudsagn. I følge flere vidner havde parret, Jacob Væver med sin hustru, slået og skubbet til Inger da hun var på kirkegården, dvs. at hun var lige uden for boderne hvor hun boede. Parret mente at Inger Basse skyldte dem for 2 lagner. Så var Jacob gået over, og havde slået med en træpind på døren til Inger Basses bolig for at åbne den. Det lykkes ikke og medens hans kone forsatte med træpinden, gik han hjem for at hente en jernstang. Det lykkedes for ham og væverparret gik ind. Borgmester Anders Nielsen som afhørte parret, spurgte Jacob Væver om ikke de forinden havde klaget for ham "at fru Inger havde taget to lagner", altså meldt det officielt til myndighederne, og til det svarede Jacob at det havde han så ikke gjort. 14 dage senere blev bytingsdommen afsagt, Jacob Væver var skyldig, der var jo også vidner til "voldshændelsen", og han blev dømt til at betale en bøde. Til rådstuemødet den 5. august blev bøden betalt. En mærkelig sag, hvorfor skulle Inger Basse undlade at betale for to lagner, når hun nogenlunde samtidig donerede ekstremt flotte kostbare tekstiler til kirken?

Dødsåret for Inger Basse er ukendt, men efter 1621, og hun boede formentligt resten af sit liv i en, muligvis flere, af boderne. Hun disponerede fra 1596 over bod 1 hvor "kirken bekostede en istandsættelse for en betydelig sum".⁶ Desværre er hun ikke omtalt i andet skriftlig materiale, f.eks. samtidige breve, så bortset fra balladen med Jacob Væver, må vi gå ud fra at hun levede et stille og roligt liv i Næstved. Hun kan have omgået med de lokale adels- og præstefamilier. Fra flere store inventargenstande doneret til Sct. Mortens kirke kan navnene på giverne ses, personer der tilhørte byen- og egnens elite i hendes samtid. F.eks. boede Sybille Gyldenstjerne på Sortebrødregården. Hun fik gerne besøg af sin store familie bl.a. sin søn og svigerdatter, Henrik Gøye og Birgitte Brahe, som ellers havde Turebygård. Knap så velhavende og fornem var adelsfrue, Birte Bille, enke efter Christopher Galle til Åby, som boede på Ydernæsgården 1575 -1613. Og som typisk i tiden var, havde hun slægtninge boende hos sig, og man forestiller sig desuden lidt selskabelig omgang med andre adelsdamer i Næstved by og omegn.

³ 1591 var en af årene med pest i Næstved med mange dødsfald.

⁴ udgivet af Næstved Kommune og Planstyrelsen i 1988

⁵ Lars Martin Pohle "En undersøgelse af vold mod ære og legeme i købstaden Næstved 1586-1612 – Speciale 1997 fra Institut for Historie Københavns Universitet

⁶ Fra "Boderne i Næstved"

Inger kunne også have været venner med hustruerne blandt det bedre borgerskab. F.eks. hustruerne til Næstved borgmestrene Anders Nielsen og Engel Postfeldt, som kan ses i figur skåret på deres ligsten, og hustruerne hos de velhavende købmænd, som kan ses på ligsten og de føromtalte portrætepitafier. De har måske hygget sig med at sidde og brodere sammen, dog kunne arbejdet på tekstilerne til kirken have været udført af en professionel broderer, en såkaldt perlestikker. Oplagt er også at Inger ville have haft et venneforhold til præstens hustru. Desværre er der ingen gengivelse af præsteægteparret fra Sct. Peders. De mistede deres datter i pest-året 1591 og på hendes flotte ligsten står meget rørende "M. Jørgen Andersen, Provst og Sognepræst i Næstved med sin bedrøvede Hustru Anne Sørensdatter lod begrave deres Datter, ærlig Pige Anne Jørgensdatter, død 3. Maj 1591". Det var jo Jørgen Andersen der skulle bruge messehagelen ved alteret med det fine antependium som Inger donerede.

Anne Jørgensdatter

Messehaglen og alterforhængen er begge syet af rødt italiensk brocheret fløjl, dog med forskellige mønstre, og påsyet fine gyldne silkebånd og frynser. Begge er også prydet med broderede årstal, to våbenskjold med hjelm og to bånd med teksten, "FRW INGER BASSIS" "F OC M VAPEN".

Alterforhængen har desuden 2 x JHS – Jesus monogram - Jesus Hominum Salvator. Hun har så valgt kun at pryde med, og derved ære, sine egne fædre og mødre aners våbenskjold, medens hendes mand Hans Iversen Uldsax/Ulfsax våbenskjold er undladt. Basseslægten var også ved at uddø. Ingers farbror Peder Basse til Sørup, lensmand på Roskildegård, Svendstrup og Jungshoved, f. 1556, døde 1639 som slægtens sidste mand. Han har en flot ligsten i Veterslev kirke.

Anne Gøye

Anne Gøye, datter af Henrik Gøye og Birgitte Brahe til Turebyholm, blev født i 1609. Hendes farmor Sybille Gyldenstjerne boede på Sortebrødregården i Næstved. Annes far og farmor døde begge i 1611, hendes mor i 1619. Resten af sin barndom og helt frem til 1660 boede Anne Gøye hos diverse familiemedlemmer. Det var urolige år, med flere omgange krige mod svenskerne og ballade i familien med bl.a. en ugift søster der dræbte sit eget nyfødte barn, og blev henrettet for forbrydelsen, og en svoger i økonomisk nød som skulle reddes. Anne Gøye var 51 år og ugift da hun flyttede til Sortebrødregården i Næstved, og fik for første gang sit eget hjem. Der findes to portrætmalerier af Anne, et malet i 1641, som er udstillet på Nationalhistorisk Museum på Fredensborg Slot, og et andet dateret 1647, hvor hun var 38 år, som nu hænger i Roskilde Kloster. Det vides ikke med sikkerhed hvem kunstneren var, kunstkundige foreslår Johan maler/Johan Thim⁷ eller den tyskfødt Johan Kulbars, men hvem det end var, har de været blandt de bedste kunstmalere der malede portrætter for den danske adel i de år.

⁷ Thimm

Anne var begavet og veluddannet, og har åbenbart åbnet sit hjem for byens elite og intelligentsia, blandt dem den unge Peder Syv som var rektor ved byens latinskole. Hun havde en større samling bøger, som han fik lov at låne fra. Samlingen indeholdt fortrinsvis dansk teologisk litteratur og enkelte tyske og svenske bøger, men også brugsbøger og skønlitteratur, heriblandt Annes svigerinde Birgitte Thotts skrifter og folkevisesamlingen. Hjemme hos sig selv holdt Anne morgen- og aftenandagter for tjenestefolkene og læste for dem fra biblen og andre bøger.⁸ Sortebrødregården hørte til i Sct. Mortens sogn, men mon ikke hun kendte både Sct. Mortens og Sct. Peders kirker rigtig godt. Hun har i hvert fald givet gaver til begge kirker. En for os anonym giver, havde i 1655 ”foræret et rødt alterfløjl med guldkniplinger og bogstaverne JAB CHD” til Sct. Mortens kirke, så med Ingers Basses i Sct. Peders, havde begge kirker fine antependium i rødt fløjl. Der var ikke brug for fornyelse af dem. Anne donerede et flot dåbsfad til Sct. Mortens kirke, indgraveret med ”Jomfru Anne Gøje 1665 den 3. Søndag i Advent” i randen, som stadig er i brug, og en messeskjorte, som dog ikke findes længere.

Også nyt i Sct. Mortens kirke, var et flot epitafie fra 1661, med ”Borger og handelsmand” og kirkeværge Johan Albertsen Korff og hans hustru Sidtzele Hansdatter, præstedatter fra Toksværd. Portrætepitafiet var ikke malet i forbindelse med at en af dem var død, som typisk var, og givet i den anledning ”Gud til ære, kirken til pryde og familien i hukommelse” som det hed. Det flotte ægtepar blev malet da Johan var 42 og Sidtzele 49. De døde begge først midt i 1670-erne⁹. Desværre er epitafiet uden signatur af hvem det var der fremstillede det, men i dag menes rammen at stamme fra ”Abel Schrøder værkstedet”, og at portrætmaleriet blev malet af **Hans Lauridsen**. Ud over sin træskærerbeskæftigelse arbejdede Abel Schrøder som organist i Sct. Mortens kirke, og maleren Hans Lauridsen boede næsten lige overfor Sct. Mortens kirke i Riddergade.¹⁰ Disse to håndværksmestre vides at have udført deres arbejde på det samme kirkeinventar adskillige gange, dvs. at Schrøder udførte træskærerarbejdet som Lauridsen senere malede, i tidsrummet ca. 1660 til Schrøder døde i 1676.

⁸ Fra ligtale over Anne Gøye, holdt af Biskop Ludvig Stoud.

⁹ På deres gravsten står de døde uden livsarvinger.

¹⁰ Her boede han i hvert fald i 1682.

I 1666 blev et epitafie hængt op i Sct. Mortens kirke som borgmester Jens Andersen Aalborg og hans hustru Elisabeth Hansdatter havde "ladet bekoste og opsætte, dem og deres Børn til Ihukommelse". Begge døde i 1666, hans første hustru var død i 1641, og 14 af de børn han havde, 3 med den første og 9 med den anden hustru, var også døde, og begravet "her i kirkegården" – kun de to ældste af sønnerne overlevede faren. Igen "menes" rammen at være lavet på "Abel Schrøder værkstedet" og temmelig sikkert er, at det var **Hans Lauridsen** som var mester for det flotte portræt af familien. Et af Hans "kendetegn" fra portrætepitafier med familier er de vidunderlige kurve fyldt med blomster og blade, som gerne er strøet i bunden af

maleriet. Det var en af tidens dekorative moder disse blomster, gerne tulipaner, som f.eks. blev broderet på duge, eller blev brugt som malede dekorationer på lofter, som i Jørgensenfamiliens hus på Axeltorv 11 (hvor café Alt Godt ligger i dag).

1667 – de store gavers år

1667 var et travlt år for vores kunsthåndværksmestre i Næstved. En opgave som både Schrøder og Lauridsen arbejdede med, var prædikestolen til Hammer kirke. Og som Karin Vestergaard skriver i en artikel om Hans Lauridsen, interessant her er at vide, *”at **Hans Lauridsen**, sammen med en anden maler Eske Nielsen, fik 160 rigsdaler for at stafferer prædikestolen og korgitteret hvor billedskæremesteren fik næsten det samme for at skære samme prædikestol, plus 12 store apostlefigurer til kirkens pulpitur”*¹¹. Hun fortæller at malerne var organiseret i et meget strikt lav, og fik en relativ god betaling i forhold til billedskærere. Og træskærværkstedet havde travlt det år. Abel Schrøder fik kæmpeopgaven for Anne Gøye – han var mester for den fantastisk altertavle som hun gav til Sct. Mortens kirke i 1667. Den gode Anne har sikkert betalt et passende beløb i honorar for dette mesterværk. Her skal nok præciseres at vi faktisk ikke med sikkerhed ved at Anne Gøye var giveren, for de to kartoucher beregnet til giverens våbenskjold er tomme. Altertavlen blev ikke malet som ellers var det normale for disse udskårne ”billedværker”, dog var altertavlen og prædikestolen som Schrøder havde lavet til Holmens kirke i 1662 heller ikke stafferet, så træ ”naturel” var ikke et helt ukendt fænomen, heller ikke blandt de fineste værker.

¹¹ Fra 2001. Hans Lauridsen – en 1600-tals kirkemaler tilpasset samtidens krav og efterspørgsel” af Karin Vestergaard i ”Håndværk i 2000 år”.

Men derfor er det alligevel lidt mærkeligt at der ikke blev gjort brug af de tomme våbenskjoldkartoucher på den ellers ekstremt detaljeret udskårne altertavle. Som det kan ses på andet inventar, var giverne til den slags gaver sædvanligvis ikke anonyme skikkelser. Fra en præsteindberetning fra 1753 siges at den blev givet af en Frøken fra Sortebrødre – og siden Anne Gøye boede her i tidsrummet, var hun efter alt sandsynlighed giveren. I "Abel Schrøders altertavle i Sct. Mortens kirke i Næstved – en vejledning for besøgende" fra 2018 navngives ejeren af Sortebrødregården i Næstved i 1660-erne som Helvig Reedtz, men det var Sortebrødregården i Roskilde som hun ejede.

Både Schrøder og Lauridsen havde helt givet travlt med andre bestillinger i 1667, og det var åbenbart ikke altid lige nemt at holdt styr på ordrerne og kunderne. Abel Schrøder stævnedes rådmænd Rasmus Christensen for Bytinget den 22. april 1667 for at få ham dømt til at betale 44 slettedaler for et epitafium, som Rasmus' afdøde hustru havde bestilt. Rasmus blev den 20. maj fundet fri for tiltale at være.¹² Det fantastiske flotte epitafie, uden udskåret ramme(!), fra 1660, af Rasmus med sine 4 hustruer og de mange børn, hænger i våbenhuset i Sct. Peders kirke, og var ikke malet af Hans Lauridsen.

Anne Gøye synes åbenbart, nu hun havde givet så flot en gave til Sct. Mortens, at hun også skulle begave Sct. Peders kirke, og det gjorde hun samme år, med en fantastisk broderet alterdug. "Anne Gøye alterdugen" er et bemærkelsesværdigt stykke håndarbejde. At brodere duge var en meget populær

¹² Fra "Bogen om Abel Schrøder 1602-1676" af Mogens von Haven.

beskæftigelse blandt elitens damer, det kan man se på de adskillige som har overlevet til i dag. Nogle er som Clara Gyldenstiernes "våbendug" syet på flot farvet silkestof og overstrøet med slægtens våbenskjold, og fornemt broderet med bl.a. sølv- og guldtråd. Andre er som Anne Gøyes alterdug, med broderier i ensfarvet silketråd syet på ufarvet lærred. Georg Garde skrev en afhandling til en filosofisk doktorgrad fra Københavns universitet, som han fik udgivet i 1961, en moppedreng af en bog i A4-størrelse med 496 sider, "Danske Silkebroderede Lærredsduge fra 16. og 17. århundrede – med særligt henblik på de grafiske forbilleder". Anne Gøyes alterdug er blandt de 67 duge han undersøgte og skrev om.

Anne Gøyes alterdug

Mag. Hans Rasmussen Bacher var provst og præst ved Sct. Peders kirke, indtil sin død i marts 1665¹³. Hans hustru Else Mule blev som enke boende i "præstegården", som kan ses på Resens kort.¹⁴ Desværre fik præstefamilien ikke malet et portrætepitafie, men to af Hans' søstre bosatte sig i Næstved, og dem findes der epitafiebilleder af, Maren Bacher var Rasmus Christensens hustru nr. 2 og Christenze Bacher var Hans Hornemanns hustru nr. 2. Anne Gøye har åbenbart sat pris på Hans Bacher¹⁵ som præst, for hun gemte en af hans prædikener i sit bibliotek. Mon ikke præstehustruen Else, med sin datter Barbara og svigerinden Christenze Bacher havde social kontakt med Anne Gøye, og det kunne tænkes at hun drøftede med damerne hvordan alterdugen skulle se ud. Else Mules kusine, Anne Mule, som var gift med biskoppen i Odense, syede en silkebroderet lærredsdug i 1657, dog ikke en alterdug. Anne Mules dug er overstrøet med blomster og med ægteparrets våbenskjold broderet i midten.¹⁶ Den er også undersøgt og omtalt i Georg Gardes bog.

Christenze Bacher

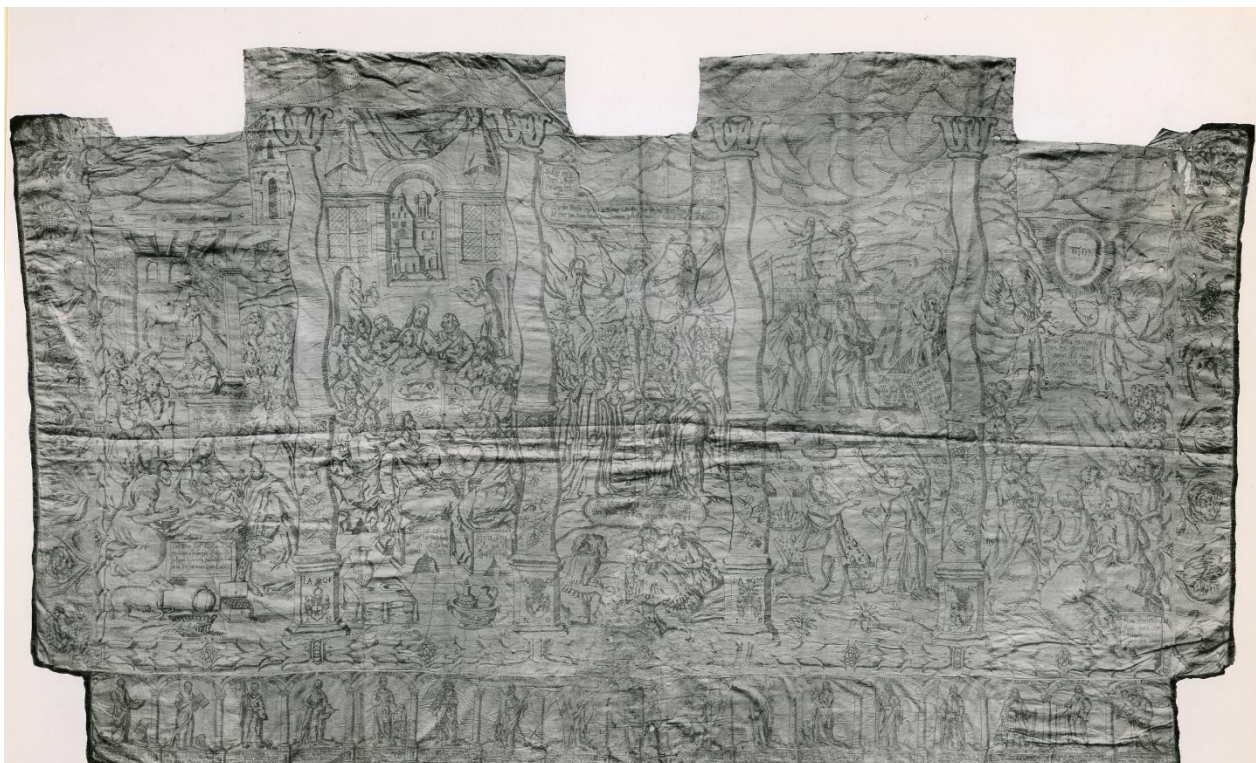
Barbara Bacher

¹³ Familiens gravsten kom på Næstved Museum i 1978 og den er nu lagt i gulvet i Fnatstuen i Helligåndshuset. Her er både Bacher og Mule våbenskjold, begge meget slidte. Motivet på Bacherskjoldet er en fugl siddende på en gren.

¹⁴ Ejendommen lå på hjørnet af Sct. Peders kirketov og Købmagergade med matrikel som gik ned til Susåen. Gaden på Susåsiden af Boderne hed Mester Hanses Stræde efter præsten.

¹⁵ Som 19-årige studerede Hans i Rostock, og med sig havde han en stambog, hvori han fik venner, lærere og andre han mødte på sin vej til at skrive i. Et par år senere på Sorø Akademi fik han de fornemmeste autografer, nemlig dem af Valdemar Christian, hans far Christian IV og hertug Hans.

¹⁶ Dug nr. 58. kan identificeres ved de to borgerlige våbenskjolde og er beskrevet i Heraldisk Tidsskrift 1992 nr.2

Georg Gardes interesse i disse broderede duge ligger f.eks. ikke i kvaliteten af stof og sytråd brugt eller for den sags skyld heller ikke i de forskellige broderiteknikker, hans fokus er, som nævnt i bogtitlen på "de grafiske forbilleder". Han indleder sit afsnit om Annes dug med at den er "*meget særpræget*", og "*det er et meget righoldigt, næsten overfyldt værk i pompøs barokstil*" med en "*stærk religiøs indstilling, som særlig tydelig viser sig ved dens ivrige brug af skriftsteder og kristelige fyndord*". Broderiet består af 5 scener "*en sammenhængende passionshistorie: 1. Kongernes Tilbedelse af Jesusbarnet, 2. Nadveren, 3. Golgatha, 4. Kvinderne ved Graven. Jesus som Urtegårdsmand og 5. Himmelfarten.*" Dugen er 290 cm lang og 178 cm bred. Mellem de 5 scener er 4 snoede søjler, som foruden er forsynet med Anne Gøyes 4 fædrene og mødrene våbenskjold dvs. farmor Gyldenstjerne, farfar Gøye, morfar Brahe og mormor Gøye. På langsiden som skulle foldes ned over alterforsiden og antependium, er broderet 17 personer, med Jesus i midten af de 12 apostle og yderst de 4 evangelister. For enden på begge smalsider er broderet en række forskellige blomster. Garde går i dybden med sin analyse af hvilke billeder/træsnit som kunne være forbillede for de enkelte scener/figurer/motiver.

Garde overvejer også hvem der har skitseret disse ned på stoffet hvor de skulle broderes og *"at det er rimeligt at antage, at der i den lille by Næstved har været et samarbejde mellem Anne Gøye og Abel Schrøder, som sikkert i sine beskedne kår gerne har hjulpet den ansete og gudfrygtige adelsdame"*. Han har vist ikke haft kendskab til, eller ville, endda med forbehold, antage at Anne Gøye var givener af Abel Schrøder-altertavlen til Sct. Mortens, men pointerer hvor han mener der er sammenfald i forbilleder fra Piscatorbiblen, som han kan se inspiration fra i Abel Schrøders altertavler, og i Anne Gøye alterdugen. Håndværksmestrene brugte træsnit- og kobberstikstryk som forbilleder til deres værker, og Garde undersøgte så også om Anne Gøye selv havde Piscatorbiblen i sit bibliotek, og det havde hun. Blomsterne mener han var inspireret af de Brys florilegium. Trykket brugt som forlæg til Nadver broderiet mener han skulle være af Magdalena de Pas. Men det kunne også tænkes at Anne Gøye fik hjælp af Næstveds dygtige maler Hans Lauridsen, til at tegne motiverne på dugen. På samme måde som Garde begrunder at det kunne have været med Schrøders hjælp, kunne det ligeledes være Lauridsen. Blomsterne er i hvert faldt fuldstændig i samme stil som Lauridsens, og som blev lidt hans særkende.

I øvrigt havde byens borgerskab gerne billeder hængende på væggen i hjemmet. Povl Eller gennemgik Helsingørs skifteprotokoller fra 1621-1660 og lavede et meget detaljeret studie over hvem der havde ejet billeder og hvad for en slags – om de var kontrafejer, og af hvem, malerier eller trykte billeder og hvad motivet var. Og de har haft **alt muligt** hængende på væggene i de små hjem i Helsingør, lige fra bibelske scener til, hos Kirsten Hansdatter der døde 1650, "et stykke om nogle kvinder, som giver en mand på rumpen"! Mon ikke Næstvedborgerne var lige så alsidige i deres kunstmag 😊

Tre kvinder pryglar en mand. Af Salomon Savery 1610 efter Joos Goemare. 15×21 cm.

Som nævnt tidligere var altertavlen i Sct. Peders kirke fra slut 1500-tallet en "Abel Schrøder den ældre" katekismusaltertavle, med på alterets forside alterforhænget, givet af Inger Basse. Nu med Anne Gøyes alterdug, stod det så flot som man kunne ønske sig. Bortset fra at katekismusaltertavler var meget "kedelige" at kigge på, og dens dage i Næstved var talte.

Dommedag

Op igennem 1600-tallet var en del epitafier blevet hængt op på væggene i Sct. Peders kirke, både med og uden familieportrætter. Faktisk er de meget forskellige i deres udformning og meget interessante at studere

hver for sig. Tydeligt er at de fleste ikke vil "nøjes" med **ord**. Giverne har i overvældende grad valgt billeder, enten malede eller som træskærerarbejde til. Der er to i Sct. Peders kirke som man måske kan undre sig lidt over, når nu billeder med religiøse motiver mere eller mindre havde været fraværende siden reformationen. De er begge dommedagsmalerier. Skræmmende og uhyggelige ser det ud - de nøgne som kæmper mod trolde/djævlæsener og beder Kristus om hjælp. Den ene er dateret 1621, men pladen på epitafiet, som har indeholdt teksten om familien, er væk, så de er ukendte for os. Det andet epitafie mangler også sin oprindelige tekst, og navnet skrevet senere på kartouchen menes at være forkert. Der blev senere noteret "Epitafiet med Dommedag á la Spranger, sat over Contrafeyer Christian Frantzen, der døde 1630, af hans Børns Formyndere". Dvs. at den døde var portrætmaler, så han kunne muligvis selv have malet dommedagsmaleriet. Som vi ved brugte kunstnerne og håndværkerne kobbersnit som forbilleder for deres værker, og disse to dommedagsmalerier er også malet efter en "skabelon".

Palle Rosenkrantz

Man kan lege lidt med tanken om, at det også er Christian Frantzen der har malet epitafieportrættet af den nu ukendte familie og dommedagsmaleriet fra 1621. For her, i blandt de nøgne mandefigurer, men dog tækkeligt dækkede til, er portrætter af to personer. Den ene er manden fra epitafieportrættet og den anden ligner grangivelig adelsmanden Palle Rosenkrantz, som på det tidspunkt var lensmand på Vordingborg og forstander på Herlufsholm. Man kan også lege lidt med tanken om¹⁷, hvad menigheden mon mente om disse dommedagsmalerier, med de nøgne mennesker, da de blev hængt op i kirken. Der er formentlig nogen der har bifaldet fornyelsen i kunsten, andre har synes at de var upassende, og måske har nogle syntes at de var frække, og i smug, sjove at kigge på.

Hornemann bekostede gaver til Sct. Peders kirke

I 1674 blev det sidste af de 8 portrætepitafer som hænger i Sct. Peders kirke hængt op. Det havde rådmand Hans Hornemann og hans hustru Christense Rasmusdatter Bacher bekostet "Gud til ære, dette sted til beprydelse" og til ihukommelse af hans første hustru Abele Pedersdatter Friis som døde barnløs i 1654, ægteparret selv og deres 7 børn. En datter Abele var død ca. 2 år gammel i 1662 og et år efter døde sønnen Andreis, ca. 1 år gammelt. Rammen blev skåret af Abel Schrøder og portrætmaleriet af familien og det lille maleri i topstykket, "Kristi Daab" blev malet af Hans Lauridsen.

¹⁷ Apropos balladen, i juli 2020, over Jim Lyngvilds fotoudstilling i Fåborg kirke.

Hans Hornemann var af tysk familie, født i Lübeck i 1610, og han etablerede sig i Næstved ca. 1643 og havde oparbejdet en velfungerende købmandsvirksomhed. Hornemann var blevet gift med enke Abele, f. 1596, i 1644, hun døde 10 år senere. Hans giftede sig igen et par år senere med Christenze Bacher f. 1636. Hun var, som nævnt tidligere, søster til Maren Bacher, gift med den velhavende købmand Rasmus Christensen, og præsten Hans Bacher. Som vi kan se på portrættet, var de en flot familie. Børnene var Hans 15, Rasmus 14, Vilichen 12, Johannes 9 og Anne 6 år gammel. Familien havde bygget deres flotte ejendom på hjørnet af Axeltorv/Kirkestræde i 1668¹⁸, og samme år købte de desuden Kompagnihuset. Det gik åbenbart rigtig godt for deres handelsvirksomhed. Hans Hornemann døde 6 år efter portrættet blev malet, i 1680. De 3 ældste sønner blev købmænd som deres far, medens Johannes gik på Herlufsholm skole og senere universitetet og blev præst.

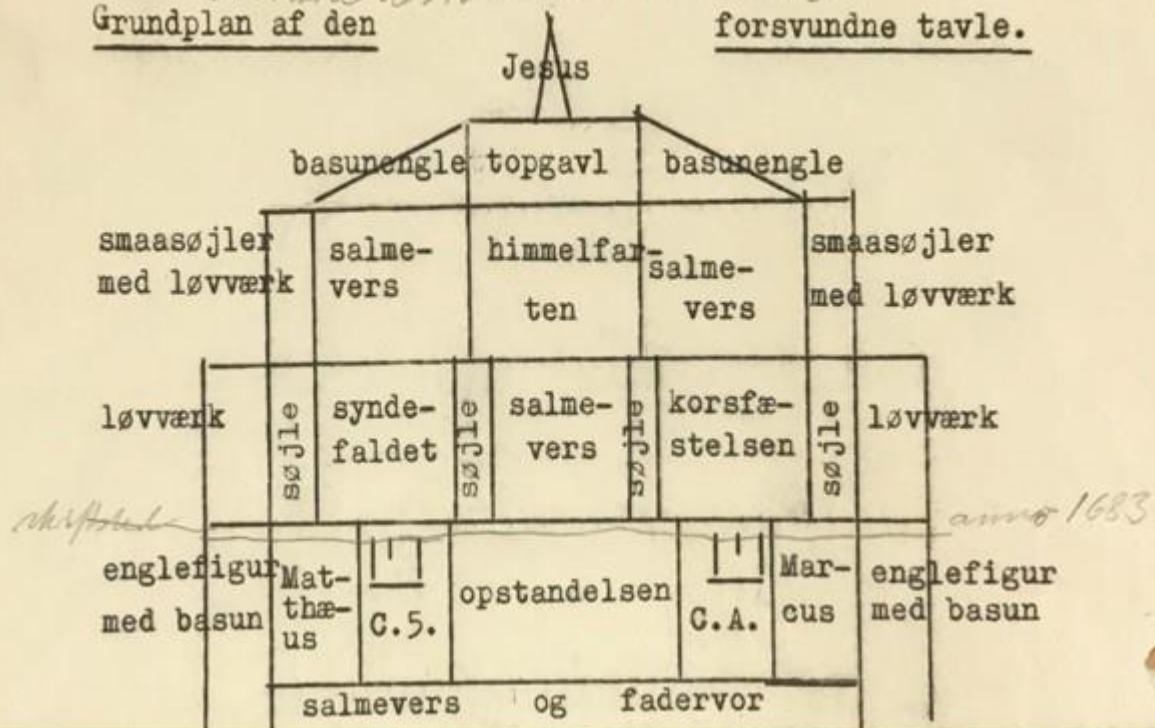

Tre år efter Hans Hornemanns død, i 1683¹⁹, fik Sct. Peders kirke en ny altertavle, "Denne Altertavle haver salig Hans Horneman og Christence Rasmus Datter Bager ladet bekoste og opsætte". Altertavlen der stod i kirken, var jo en katekismus-altertavle lavet af Abel Schrøder den ældre, og den stil var gået af mode, også i den grad, hvilket tydeligt ses på Abel Schrøder den yngres altertavler. Og endnu mere moderigtig her i "barok" perioden, var altertavler med malede billeder blevet. Der er tilsyneladende ingen fotos hvor vi kan se hvordan den ny altertavle fra 1683 så ud i sin helhed dengang, men ud fra beskrivelser af den, er altertavlen blevet skitseret op.

¹⁸ Vindue derfra udstillet på museet. Huset blev revet ned i 1899, men et baghus står stadig, "gemt" omme i gården.

¹⁹ 1683 lovgives med ny forordning om "overdådighed" og så var det mere eller mindre slut med nye malede portrætepitafer i kirkerne.

Altartavle i St. Peders Kirken 1683.
Grundplan af den forsvundne tavle.

salmevers med
guld paa sort

maleri af
skabelsen

salmevers med
guld paa sort

giverens navn

kerub vinger

Moses

Johan-
nes

indstiftelses-
ordene

Lu-
cas Johan-
nes
døbe-
ren

kerub vinger

Og den dygtige maler Hans Lauridsen, som havde malet deres portræt, fik opgaven for Hornemannfamilien.

"Den sidste Nadver"

Altertavlen bestod af mange elementer, maleriet "Den sidste Nadver", er den som er omtalt i starten af denne artikel, og som nu hænger højt oppe i våbenhuset i Sct. Peders kirke. Her skal man nok også forestille sig at Hans Lauridsen har siddet med nogle forskellige trykte billeder af bibelske scener sammen med Christenze Hornemann og børnene, som så har udvalgt de 3 det endte med at blive, to mindre malerier, af "Skabelsen" og "Kristi dåb"²⁰, og det noget større, placeret midt imellem dem, "Den Sidste Nadver". Maleriet er ganske givet malet med Johan Sadelers print af Peter Witts "Sidst Nadver"²¹ som forbillede. Der findes i Danmark stadig en hel del altertavlemalerier af "Den Sidste Nadver" med netop dette print som forbillede. Alene på Stevns findes 5 kirker med altertavler fra ca. 1620, hvor versioner af netop denne sidste nadver opstilling er benyttet. Så selv om vi kan synes at det er knap så godt et maleri, har de helt sikkert i Næstved i 1683, synes det var vildt dejligt at Sct. Peders kirke fik deres helt egen nye store farve- og billedrige altertavle med det fantastisk kendte "Sidste Nadver" motiv malet af Næstveds egen maler Hans Lauridsen.

²⁰ Måske malet som det lille "Kristi Dåb" maleri på deres epitafie

²¹ Det originale eksisterer ikke mere.

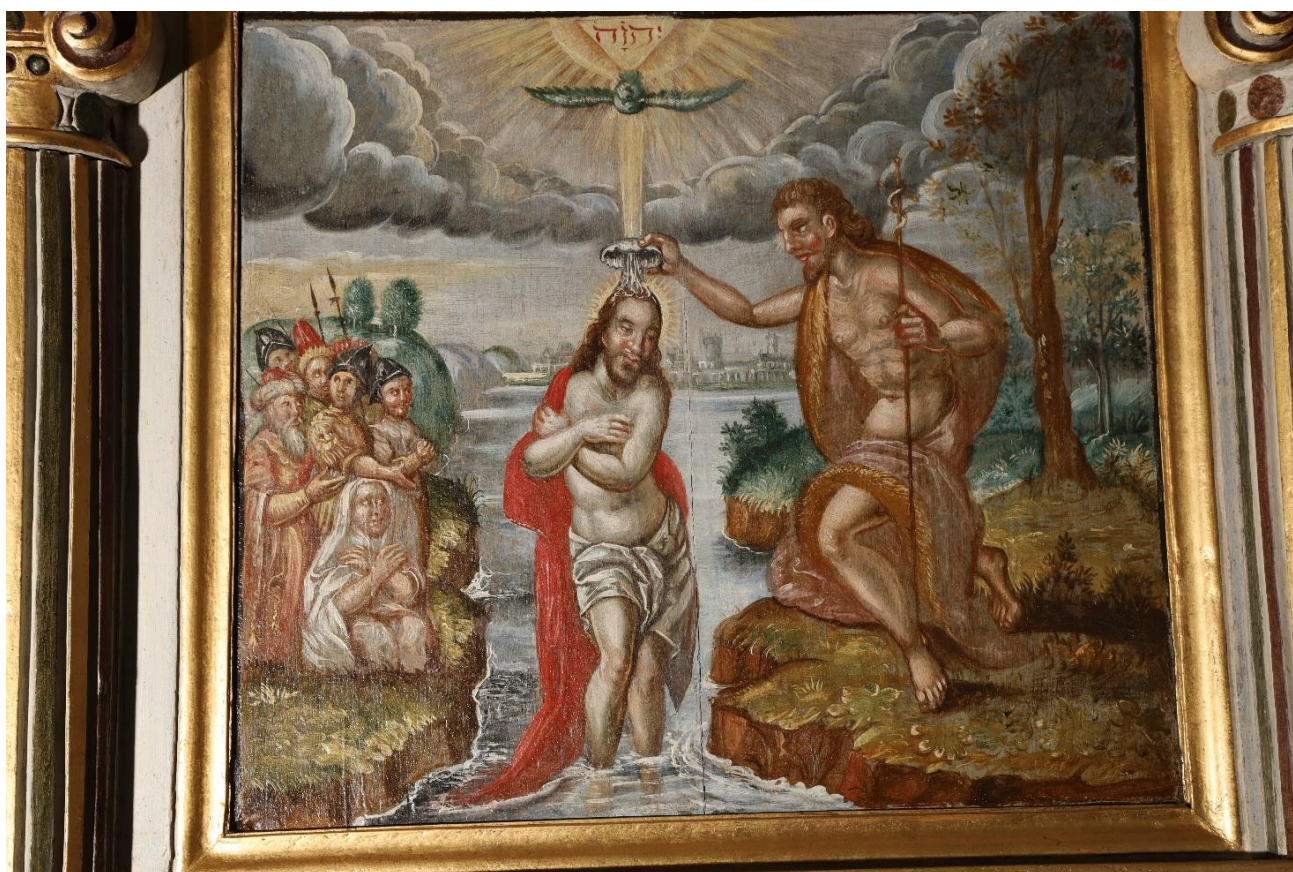
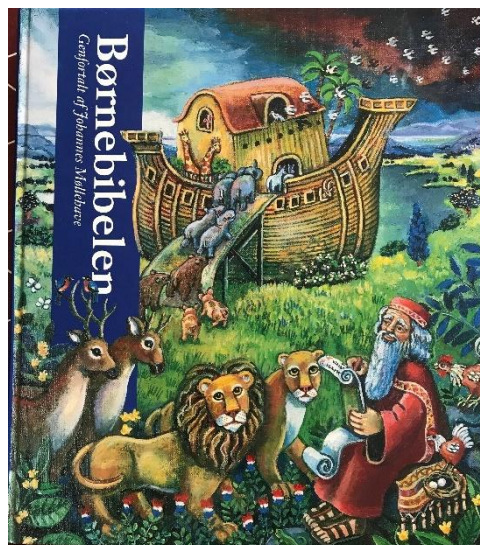

Hellested kirke

Fra altertavler i Flensborg, Haderslev, Malmø og Køng

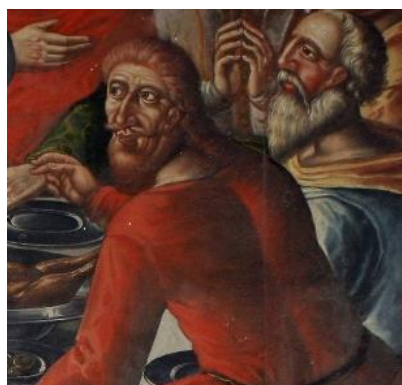
Der er givet mange, der synes Hans Lauridsens maleri af "Den Sidste Nadver" ikke er noget kunstværk, måske egentlig lidt pinligt dårligt malet, og vi kan undre os over at han klarede den opgave så "ringe" når han ellers beviseligt var en ret dygtig portrætmaler²². Men sådan skulle altertavlemaleriet faktisk se ud! Medens væggene i landets kirker op igennem 1600-tallet prydedes med mange flotte portrætter af familier, var det stadig sådan at religiøse billeder blev malet mindre livagtige, og mere karikeret. Det man måtte pryde kirken med af malerier, om det var på altertavle, skriftestole, sangerpulpitur osv. var religiøse fortællinger, som netop ikke skulle være livagtige. Meget som vores tids børnebibelillustrationer, de var netop illustrative, dekorative, og kunne bruges til formidling. Hans Lauridsen var superhåndværksprofessionel og forstod at male det han fik en bestilling på²³. I 1689 malede han f.eks. malerier til altertavlen i Holme Olstrup kirke. Blandt de 4 billeder med dåbsscener, er "Kristi dåb", malet med Crispin de Pas billedet som forlæg, og det er det maleri jeg har sat ind i Næstvedaltertavlen ved siden af "Den Sidste Nadver".

²² Der er så lige det med babyerne som han ikke var så dygtige til at male.

²³ Baggrundsscenen bag ved Rasmus Christensen med familien, Kristi gravlæggelse, er nærmest for "livagtig flot" malet. Der er ikke identificeret hvem maleren var.

Hans' fantastiske malerier til Kippinge kirke er også et godt eksempel på denne illustratormalestil.

I øvrigt var det at male Judas som rødhåret ikke noget Hans Lauridsen fandt på. Det havde længe været kutyme at farvelægge ham sådan.

Og, apropos Black Lives Matter og de nye brokkerier over²⁴ at Jesus er blevet malet som en europæer og ikke en fra Mellemøsten. Her på "Den Sidst Nadver" har Hans malet Jesus med meget mørkt hår og med meget lys hud, medens den unge Johannes med sine buttede kinder, kække lille overskæg og flotte lange lyse hår nærmest er skandinavisk i udseende. Der mangler bare at Johannes øjne skulle være en lysere klar blå farve.

Og så er der lige den førømtalte altertavle i Holme-Olstrup kirke, med "Høvdingens dåb", som er noget af en ener som motiv modsat "sidste nadver", og netop her i en lille landsbykirke. Men de 4 billeder supplerer hinanden flot, så uanset om det var præsten, Hans Lauridsens eller andres valg så har de været eminente til anskueliggørelsen af dåben.

²⁴ Shaun King, i medierne 22. juni 2020.

Efter reformationen fik kunstmalerne i andre protestantiske lande, specielt Holland, også et "problem" nu hvor "billeder" i kirkerne var uønskede. Men det satte gang i så meget andet, bl.a. kom det på mode at male stilleben. De var opstillinger af genstande med et tema som f.eks. jagt, måltidet, eller frugt og blomster. Her var nogle kunstner også ekstra kreative og nu hvor de ikke måtte male f.eks. "Den Sidste Nadver" med Jesus og disciplinerne, kunne personerne erstattes af genstande og hvor der var en vis leg i at gætte symbolikken. F.eks. George Flegels fantastiske "Dessert" stillebenbillede med madvarer og dyr, og hvor, hvis man forstår symbolikken, vil man kunne se at han har inddraget elementer fra nadveren.

One of the most symbolically-charged paintings of the day was *Dessert Still Life* by Flegel, which depicted a mouse and a bird hanging out by a bunch of fruits, nuts and sweets. The woody texture of the walnut symbolised the cross, and the wine and grapes represented Holy Communion; a white flower represented Jesus, and the coins were reference to Judas' betrayal of him for cash. The bird, a far more noble creature than the ground dwelling mouse (closer to Satan), stood guard over the holy bounty of nuts. It was basically a Bible School cheat sheet.

Og livet går videre

Året efter, i 1684, dukkede en ny mand op i byen, den 29-årige Claus Hansen Mule, han skulle være rektor ved Næstved latinskolen. Claus' far var fætter til den førromtalt Else Mule, som havde været gift med Sct. Peder præsten Hans Bacher. Senere samme år blev Claus Mule gift med den ca. 17-årige Anne Hornemann. Og senere samme år, 6. november 1684, blev enken Christenze Bacher/Hornemann gift med sin datters

svigerfar Hans Clausen Mule. Hans Clausen Mule var 63, præst og provst ved Nyborg kirke og havde været enkemand i 3 år. Christenze var 48 og havde været enke i 4 år. Kort efter blev Claus Hansen Mule kapellan ved Nyborg kirke, og således flyttede Mule-sønnen og Hornemann-datteren over til deres far og mor i Nyborg. Ægteskabet mellem de "gamle" ser ud til have været vellykket, de var velhavende og donerede både penge til gode formål og gav diverse til kirken f.eks. en alterskranke i 1689. Christenze og Hans fik 8 år sammen inden han døde. Claus overtog farens plads som præst og provst ved Nyborg kirke. Christenze blev i Nyborg og døde her 62 år gammel i august 1698²⁵. Hun havde jo været velhavende, og man kan se i skiftet efter hende, at hun bestemt har klædt sig flot på, i kostbart tøj og havde for en lille formue i guld- og sølvsmykker. Blandt de mange genstande hun ejede var "nogle kontrafejer", det kunne tænkes at de var portrætter af hendes børn malet af Hans Lauridsen. Claus Hansen Mule "byttede" sig til præstetjansen i Sct. Peders kirke i Næstved i 1703, og blev også provst her. Og således havnede Anne Hornemann/Mule tilbage i sin fødeby som præstekone. Hornemannbørnene gav adskillige gaver til kirken over årene bl.a. en alterskranke og en lysekrone.

Anne Hornemann/gift Mule

Sct. Peders kirke restaureret i 1880-erne

Sct. Peders kirke er blevet restaureret flere gange, det var en af de mere omfattende omgange i årene 1883-5. Det var her at altertavlen, som Hornemannfamilien havde givet kirken, blev erstattet med en ny. Jeg har desværre ikke fundet ud hvorfor, om den f.eks. var i dårlig stand og ikke kunne "reddes" eller at der, nu hvor hele korpartiet blev rekonstrueret, i den anledning bare skulle en helt ny altertavle til - i tidens smag. Den nye, "Bjergprædiken", malet af Henrik Olriks, var en kopi af den han havde malet til den ny Sankt Matthæus kirke på Vesterbro 5 år tidligere.

Der var, i foråret 1885, noget postyr over en ide om, at rykke Hornemannaltertavlen over til fattiganstalten, på den i 1882-3 nybyggede Kanalgården. Man kunne læse i de lokale aviser at der på byrådsmødet den 19. marts som sidste punkt på dagsordenen var "*om anbringelse af den gamle Altertavle fra St. Peders kirke i kvindernes store arbejdsværelse på fattiggården*". Fra referatet derfra "*Skrivelse fra Kirkeinspektionen om Anbringelse af den gamle Altertavle fra St. Peders kirke i kvindernes store arbejdsværelse på fattiggården. Det vedkommende værelse benyttes til Gudstjeneste på fattiggården. Ljungberg mente, at det vilde være underligt at anbringe tavlen i et arbejdsstue. Han troede, at den måske bedre kunne anvendes i det Bedehuus, der skal bygges. Michelsen foreslog at lade sagen gå til fattigudvalgets erklæring. Fix støttede dette forslag og henstillede til fattigudvalget, om det lade sig gøre at lukke altertavlen ved en dør, således som han havde set det i udlandet. Der vedtages énstemmigt at lade sagen gå til fattigudvalgets erklæring.*"

²⁵ To af sønnerne, Rasmus og Johannes døde i 1697.

På byrådsmødet den 16. april var emnet første punkt på dagsordenen. Her blev det vedtaget *"at svare kirkeinspektionen at man ikke overså forslaget for hensigtsmæssig"*.

I forbindelse med kirkens restaurering blev der også "ryddet" op i andre genstande, som var blevet givet til kirken over årene. I 1886 indsendte kirkeværge Christian Satterup Inger Basses messehagel og antependium til Museum for Nordiske Oldsager. De blev "konserveret" i 1960 og messehaglen kom i fornemt selskab i 1988 da den kom med i den imponerende flotte udstilling "Christian IV og Europa". Anne Gøyes alterdug *"Indsendt af Næstved Kirkeinspektion, ved Pastor C.F. Madsen, som gave til Museet"*²⁶. Der står ingenting om et *"rødt, forgyldt skrin til at forvare Dugen i"* som ligeledes var skænket af Anne Gøye i 1667, så det er gået til på et tidspunkt. Det ser ikke ud til at den silkebroderede dug er blev udstillet.

Til gengæld, og lidt underligt efter at der havde været bud efter den til brug ved gudstjenester, overlevede Hornemannaltertavlen ikke. Den blev åbenbart skilt ad, og ifølge Kaldsbog i 1893²⁷ *"Rammens plumpe Snitværk bortsolgtes"*. Kirken beholdt selv Hans Lauridsens "Den Sidst Nadver" maleri. Historien melder ikke noget om hvor de to andre malerier forsvandt hen. Hornemannaltertavlen stod i Sct. Peders kirke i 200 år, altertavlen som erstattede den holdt kun knap 100 år. Da kirken blev restaureret i 1977-80 blev korpartiet ændret igen, og Henrik Orlis "Bjergprædiken" blev fjernet²⁸. Nu skulle der være åbent og lyst i koret – og ingen altertavle.

²⁶ Museet for Nordiske Oldsager blev til Nationalmuseet

²⁷ Ifølge "Danmarks Kirker".

²⁸ Jeg fik, for et halvt år siden, øje på et gammelt stort sort/hvidt foto af altertavlemaleriet sat i en flot gammel ramme, i en genbrugsbutik og købte det for 75 kr. Damen i butikken sagde at hun var glad for at det kom til et godt hjem.

I vores tid en ny ”Den Sidste Nadver” altertavle – bare ikke i Sct. Peders kirke

Nu hænger ”Den Sidste Nadver” i våbenhuset og ”Bjergprædiken” i sidebygningen, i venterummet for dåbsgæster. Sådan er det med mode i indretning, også indenfor kirken og altertavlekunst. Thomas Kluge malede et nyt 3-delt billede til altertavlen i Store Magleby kirke på Amager i 2012. Han har ladet sig inspirere af 1600-tallets kunstnere, og malet ”Den Sidst Nadver” som et stilleben. Her er Jesus og de 12 disciple i form af 13 roser i vaser, med Jesusrosen som den længste, som strækker sig mod himlen. Her er de så alle ”rødhåret”, så Judas er ikke nem at udpege, men mon ikke han er rosen som er lidt i skyggen og mørkere end de andre. Men sådan er det med symbolik, man skal kunne aflæse det efter hensigten. Nu har altertavlen i Store Magleby fået sin helt egen symbolik for mig. For vi kørte op til gudstjeneste i kirken for at se altertavlen søndag den 8. marts, det var min fødselsdagsudflugt ”treat”. Det var som altid en fantastisk oplevelse at se Thomas Kluges kunst tæt på. Og få dage efter ramte Corona-virus Danmark, og alt lukkede ned, også kirkerne, meget underligt, men selvfølgelig også forståeligt.

Hans Lauridsens ”Sidst Nadver” maleri er klistret til med klisterbånd, formentlig sat på af en konservator, og har været det i lang tid. Så det har ikke noget med Corona-virus at gøre, men maleriet har det åbenbart ikke godt. Lad os håbe at det inden længe bliver ordnet, så det kan holde mange år endnu. Karin Vestergaard kontaktede Palle Birk Hansen på Næstved Museum i 1996, med et ideoplæg til en udstilling om Hans Lauridsen, som dog desværre ikke blev til noget. Lad os også håbe at der en dag snarest sættes fokus på Hans Lauridsen, vores dygtige Næstved håndværksmaler som malede altertavler, andet kirkeinventar og fantastiske portrætter i 1600-tallet, og at han bliver anerkendt for sin ”kunst”.

Hans Lauridsen

I bøger om "kunst" bliver håndværksmalernes værker sprunget meget hurtigt over, dog skriver Christian Elling²⁹ i sin tekst om danske 1600-tals portrætmalere **"Selv ringe Provinsskildrere (som Hans Lauridsen i Næstved, af hvem mange Epitafiemalerier findes i Præstø Amts Kirker) har kunnet gøre holdningsfulde Arbejder af denne Art."**

Hans Lauridsen havde rigtig travlt, og fra 1661 indtil 1699 bliver mange malerier malet til kirkerne på Sjælland, Møn og Falster.

Hans søn Hans, som med sin familie boede på ejendommen i Riddergade, var også maler. I dokumenter omtales de som Gl. Hans Maler og Unge Hans Maler. Desværre er der meget lidt at finde om dem i arkiverne. I Næstved Kæmnerregnskab fra 1702 hører svogeren Mester Johan Salomon Strüntz til deres "husholdning". Han var barberer og badstuemester og gift med Anne Marie Hansdatter.

I 1683 fik Christian d. 5's nye lovgivning, som skulle begrænse befolkningens overdådighed, den konsekvens at det var mere eller mindre slut med ophængning af nye portrætepitafier i kirkerne. Dermed forsvandt en vigtig bestanddel af Hans Lauridsens arbejde. Malermestrene havde været meget flittige i kirkerne i sidste halvdel af 1600-tallet og kirkeinventaret var blevet malet fint og farverigt op, så der var heller ikke mere arbejde at lave her. Hans Lauridsen døde i 1703 og blev begravet ved Sct. Mortens kirke.

Den Unge Hans Maler mistede to år senere et barn som blev begravet her. Selv døde den Unge Hans Maler i 1707. Det stod åbenbart slet til for ham, for i Sct. Mortens kirkes regnskab blev hans lig "bevilget" begravelse, formedelst armod. Da Anne Marie Hansdatter døde i 1723, kan man se i skiftet efter hende, at hendes mand, barber og badstuemester, Johan Salomon Strüntz, åbenbart havde gjort det godt. Af de 6 børn hun efterlod, 4 drenge og 2 piger i alderen 20 til 8 år, Hans Lauridsens børnebørn, vides at Margrethe blev i Næstved og giftede sig med en tysk kirurg, Hans blev urtegårdsmand og Ernest var elev på Herlufsholm og blev senere kantor på Vemmetofte Kloster, dvs. ikke flere malere/kunstnere i familien 😊.

Se www.livinghistory.dk under portrætmalerier - Hans Lauridsen – "Epitafiemaler Hans Lauridsen Næstved".

²⁹ Side 66 Danmarks malerkunst fra middelalder til nutid

Lidt litteratur

Håndværk i 2000 år – Det Kongelige Danske Kunstakademi Konservatorskolen 2001 - Karin Vestergaard

Dansk kirkeinventars farvehistorie - En kronologisk og kontekstuel undersøgelse med Nationalmuseets Antikvarisk-Topografiske Arkiv som indsamlingskilde Ph.d.-afhandling Karin Vestergaard Kristiansen Nationalmuseet og Konservatorskolen marts 2014.

Danmarks malerkunst fra middelalder til nutid

Reformationens rindalister – Om kunst og arkitektur i 1500-tallets Danmark - Axel Bolvig

Reformationen i dansk kirke og kultur 1517 – 1700 – Niels Henrik Gregersen, Carsten Bach-Nielsen

Last supper – Julia Hasting

Dansk Kunst historie 1500-1700 – Rigets Mænd lade sig male

Borger og billedkunsten på C4 tid – Povl Eller

Kobberstikeren Albert Haelwegh – Jørgen Sthyr

Kirkekunst i Danmark – Herman Madsen

Ny Dansk Kunsthistorie 2 – Kongens Kunst

Det Åbenbarede Ansigt – Kristusbilledets Historie – Lisbeth Smedegaard Andersen